

JUHLAJULKAISU

MATTI YLÖSTALO

1917 · 4/2 · 1987

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

VAMMALA 1987. VAMMALAN KIRJAPAINO OY

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-087-5

ISBN 978-951-855-870-8 (PDF)

Kuolinpesän osakkaan velkavastuusta PK 21:14 nojalla

Kuolleen henkilön jälkeen on toimitettava perunkirjoitus laissa säädettyssä tai asianmukaisessa järjestyksessä myönnettyssä pitemmässä määräajassa. Jos PK 20:7 mainitusta syystä toimitetaan useampia perunkirjoituksia, on ne kaikki toimitettava samassa ajassa. Perunkirjoituksen toimituttamisesta on velvollinen huolehtimaan se kuolinpesän osakas, jonka hoidettavana pesän omaisuus on, jollei joku toinen pesän osakkaista ole pesän tilaan paremmin perehtynyt (PK 20:1 ja 2). Jos hän tämän laiminlyö, on siitä pääsääntöisesti seuraamuksena, että hän joutuu henkilökohtaiseen vastuuseen kaikista vainajan veloista. Sama seuraamus häntä kohtaa, jos hän perunkirjoituksessa tai valalla vahvistaessaan perukirjan antaa vääräksi tietämänsä ilmoituksen tai tahallaan jättää ilmoittamatta jonkin tietämänsä seikan ja siten vaarantaa velkojien oikeutta (PK 21:14). Vastuu seuraa siten myös silloin, kun osakas valalla vahvistaessaan perukirjan menettelee mainitun tavoin sellaisen seikan suhteen, jota hän ei tietänyt vielä perunkirjoitusta toimitettaessa mutta tiesi perukirjaa vahvistaessaan. Tosin PK 20:6.2 säännös ei liene sanamuodoltaan aivan yksiselitteisen selvä, kun se ehkä on luettavissa myös niin, että pesän ilmoittajan on vannottava vain se, että hän on toiminut vilpittömästi antaessaan tietoja perunkirjoitusta varten. Näin ei säännöstä kuitenkaan ole lupa ymmärtää. Jos osakas on vasta perunkirjoituksen jälkeen saanut tietoonsa seikan, joka olisi tullut, jos se silloin olisi tiedetty, merkitä perukirjaan, velvoittaa valaa koskevan säännöksen tarkoitus häntä sen valalla kuultaessa ilmoittamaan. Onhan säännöksen tarkoituksena saada selville pesän todellinen tila.

PK 21:14 säännöksestä ei selvästi ilmene, kohtaako velkavastuu pykälän toisessa lauseessa luetelluilla perusteilla vain sitä osakasta, jonka hoidossa pesä on, vaiko ketä tahansa sellaiseen menettelyyn syyllistyvää pesän osakasta. Säännöksen rakenne ja sanamuoto ehkä viittaisivat päättämään, että kyse olisi vain ensiksi mainitusta eli pykälän en-

simmaisessa lauseessa mainitusta osakkaasta. Tätä ei kuitenkaan ole tarkoitettu, kun otetaan huomioon, että PK 20:6.1 mukaan pesän ilmoittamiseen voi olla velvollinen myös osakas, joka ei hoida pesän omaisuutta mutta on muutoin sen tilaan parhaiten perehtynyt. Ei ole nähtävissä perustetta, minkä vuoksi tällaisen ilmoittajaosakkaan vastuu olisi pienempi kuin pesää hoitavan osakkaan vastuu. Sama koskee myös osakasta, joka ei hoida pesää eikä toimi pesän ilmoittajana mutta antaa tietoja perunkirjoitusta varten. Hän on PK 20:6.2 mukaan yhtä lailla kuin pesän ilmoittaja velvollinen valalla vahvistamaan antamiensa tietojen oikeellisuuden. Valan jälkeen hänen vastuunsa velkojiin nähden ei perustellusti voi olla erilainen kuin pesän ilmoittajan vastuu. Ei myöskään ole perustetta päätellä, että asian laita ennen valaa olisi toinen. Tämän vuoksi on päädyttävä siihen, että PK 21:14 toinen lause koskee jokaista osakasta, eikä vain sitä, jonka hoidossa pesä on.¹

Kuolinpesän omaisuutta voi olla useamman kuin yhden osakkaan hoidettavana. Esimerkiksi karjasta on jonkun välittömästi huolehdittava, vaikka hän ei hoidakaan pesän muuta omaisuutta. Samoin voi olla laita liikkeen kohdalta. Tämä ei kuitenkaan vielä merkitse, että pesä olisi tuollaisen määrätyistä tehtävistä huolehtivan osakkaan hoidossa ja että hänelle sen perusteella kuuluisi perunkirjoituksen toimituttaminen. Pesän hoitaminen edellyttää eräänlaista isännöitsijän asemaa pesässä eli huolehtimista koko jäämistön hoitamisesta, mikä voi tapahtua suorittamalla toimenpiteet joko itse tai toisten avulla.² PK 20:6.1 sanamuoto »hoitaa pesän omaisuutta» on siten ymmärrettävä sisällöltään identtiseksi PK 21:14 sanonnan »hoidossa pesä on» kanssa. Luonnollisesti useat tai kaikkikin osakkaat voivat yhdessä isännöidä pesää viimeksi mainitussa lainkohdassa tarkoitetulla tavalla ja olla jokainen siinä säädetyn vastuun alainen. Kuitenkin käytännössä on tavallisinta, että joku osakkaista, usein leski, hoitaa yksin pesää.

PK 21:14 perustuva velkavastuu on muihin samassa luvussa säädettyihin vastuutapauksiin verrattuna erityisen ankara siten, että se koskee kaikkia pesän velkoja riippumatta siitä, tiesikö vastuuvollinen niistä. Täten muun muassa osakas, jonka velkavastuu perustuu siihen, että hän on velvollisuutensa vastaisesti jättänyt perunkirjoituksen määrääjassa toimituttamatta mutta toimituttaa sen myöhemmin muussa suhteessa täysin asianmukaisesti, on vastuussa myöhästyneenä toimitetun perunkirjoituksen jälkeenkin ilmaantuvista veloista.

¹ *Rautiala*, *Pesänselvitys ja perinnönjako*, 1965, s. 183 ja *Aarnio — Kangas*, Suomen jäämistöoikeus, I osa s. 230.

² Vrt. *Aarnio — Kangas* m.t. s. 85 ja *Gösta Wallin*, *Ärvdabalken*, Del II, 1976, s. 204. Ks. myös KKO 1969 II 60.

PK 21:14 jälkimmäisessä lauseessa säädetyn velkavastuun keskeinen edellytys on velkojain oikeuden vaarantaminen. Vaikka osakas olisikin menetellyt siinä mainitulla tavalla, ei siitä vielä sellaisenaan seuraa velkavastuu. Vastuu syntyy vain, jos velkojain oikeus on samalla tullut vaarannetuksi. Sitä vastoin ensimmäisen lauseen velkavastuun edellytykseksi ei laissa mainita velkojien oikeuden vaarantamista. Sen mukaan tämä vastuu näyttäisi olevan huomattavasti ankarampi kuin pykälän jälkimmäisessä lauseessa säädetty vastuu. Saatetaan kuitenkin kysyä, onko asia todella näin ymmärrettävä.

Perinnönluovutusasetuksen 23 §:ssä oli tahallisesta omaisuuden salaamisesta perunkirjoituksessa säädetty yhtä ankara vastuu kuin perunkirjoituksen toimituttamatta jättämisestä säädetyssä ajassa. Kummankaan osalta ei edellytykseksi ollut säädetty velkojien oikeuden vaarantamista, joten sen suhteen vastuuedellytys oli yhdenmukainen kummassakin tapauksessa. PK 21:14 sanamuodon mukaan tuo yhdenmukaisuus on poistettu lieventämällä salaajan vastuuta siten, että sen edellytykseksi on säädetty velkojain oikeuden vaarantaminen. Lain valmisteluaineistosta en ole löytänyt nimenomaista mainintaa siitä, että muutos todella koskee vain pykälän jälkimmäistä lausetta ja että ensimmäisen lauseen vastuu on tarkoitettu säilyttää aikaisemman mukaisena ilman vaarantamisedellytystä. Sen sijaan valmistelun kannalta keskeisen vuoden 1935 ehdotuksen 144 §:n, joka sisällöltään täysin vastaa PK 21:14 säännöstä, perusteluista voisi päätellä, että velkojien oikeuden vaarantamista olisi pidetty vastuun edellytyksenä myös perunkirjoituksen laiminlyönnin perusteella, kun siinä lausutaan, että »pykälässä on kysymys vain vainajan ja kuolinpesän velkojien turvaamisesta».³ Lienee kuitenkin niin, että perunkirjoituksen oikeassa ajassa toimituttamatta jättämiseen on presumoitu aina sisältyvän velkojien oikeuden vaarantaminen. Käytännössä voi kuitenkin esiintyä tapauksia, joissa vaarantumista mainitusta syystä tuskin tapahtuu. Tällöin saattaa tuntua kohtuuttomalta säilyttää henkilökohtainen velkavastuu osakkaalle pelkästään sen tosiasian perusteella, että perunkirjoitus on jonkin verran viivästynyt.

Puheena olevan vastuun ankaruutta puoltaa se, että kuoleman kohdatessa henkilön omaisuus ja asioiden hoitamisesta huolehtiminen siirtyvät toisiin käsiin. Tällä on jo sinänsä merkitystä vainajan velkojille, kun aikaisempi ehkä avoin ja luottamuksellinen yhteydenpito ei enää kenties ole mahdollista. Heidän etunsa mukaista on saada mahdollisimman pian tieto pesän tilasta kuolinhetkellä voidakseen valvoa oi-

³ Lainvalmistelukunnan julkaisuja N:o 2, 1935, s. 21 ja 160.

keuksiaan ja tarpeen mukaan seurata pesän hoitoa. Tämän vuoksi perunkirjoituksen laiminlyönti jo sellaisenaan saattaa vaarantaa velkojen oikeutta ja se puoltaa ankaraa vastuuta. Myös pesän hoitoon osallistumattomien osakkaiden intressissä on päästä selville jäämistöstä. Henkilökohtaista velkavastuuta ei kuitenkaan liene tarkoitettu heidän, sen enempää kuin verottajankaan etujen suojaksi.

Saattaa tuntua epäjohdonmukaiselta, että ehkä vain vähäinen perunkirjoituksen viivästyminen laukaisee automaattisesti henkilökohtaisen vastuun, mutta huomattava varojen salaaminen ajoissa toimitetussa perunkirjoituksessa aiheuttaa vastuun vain, jos velkojen oikeutta on sillä vaarannettu. Tämä eroavuus lienee kuitenkin ymmärrettävissä, kun otetaan huomioon, että varojen salaaminen tapahtunee usein vain varojen välttämiseksi sen aiheuttamatta mitään vaaraa velkojille. Toisaalta on kuitenkin muistettava, ettei vaarantaminen edellytä konkreettista vahingon aiheuttamista. Mikäli salaaminen on sitä suuruusluokkaa, ettei enää voida puhua todellisesta perunkirjoituksesta, ollaan PK 21:14 ensimmäisen lauseen mukaisessa tilanteessa.

Edellä viitatuista ja mahdollisista muistakin »kysymysmerkeistä» huolimatta ei PK 21:14 ensimmäisen lauseen ehdottomuudesta yleensä voitane poiketa. Mikäli se kuitenkin jossakin tapauksessa johtaisi ilmiselvään kohtuuttomuuteen, täytyy sellainen voida torjua. De lege ferenda voidaan hyvinkin asettaa kyseenalaiseksi, onko ensimmäisen lauseen mukainen vastuu tarpeen.⁴

PK 21:14 perustuva velkavastuu edellyttää sen jälkimmäisessä lauseessa mainittujen tekojen osalta selvästi tahallisuutta. Tuottamuksellinen menettely ei vastuuta aikaansaa.⁵ Tässä yhteydessä voidaan kysyä, onko sitten tahallisesta menettelystä aina ilman muuta seurauksena vastuu, jos todetaan velkojain oikeuden vaarantuneen, vai edellytetäänkö tekijältä vaarantamisen osalta jonkinlaista subjektiivista syyllisyyttä. Lienee selvää, ettei ainakaan tahallisuutta, vaarantamisen tarkoitusta edellytetä. Sitä vastoin ehkä voisi olla puollettavissa sellainen näkemys, ettei vastuuta synny, jos teosta k.o. yksityistapauksessa ei yleisen elämäнкäsityksenکään mukaan ole ollut arvattavissa vaaran aiheutuminen. Jos vielä on niin, että tällöin on vain jonkun velkojan oikeus tullut vaarannetuksi eikä kenelleکään ole mitään vahinkoa loppujenlopuksi aiheutunut, tuntuu henkilökohtainen vastuu kaikista veloista ehkä kohtuuttoman ankaralta seuraamukselta. Tällaiset tapaukset lienevät kuitenkin harvinaisia ja tuskin silloin on edes selvää, että todel-

⁴ Perunkirjoituksen laiminlyönnistä velkavastuuperusteena de lege ferenda ks. Aarnio, LM 1967 s. 765.

⁵ Aarnio — Kangas, m.t. s. 229.

lista vaarantumista on tapahtunutkaan. Kun PK 21:19 sisältää nimenomaisen säännöksen siitä, millä edellytyksillä 21 luvun velkavastuusäännöksiä ei ole sovellettava, eikä siinä ole perusteena mainittu tuotamuksen puuttumista, on 14 §:n säännöstä pidettävä tässä suhteessa ehdottomana siten, että siinä mainitusta menettelystä aiheutuneesta vaarantamisesta aina seuraa henkilökohtainen velkavastuu. Kysymyksessä ei ole vahingonkorvausta koskeva säännös vaan sanktio. Teko siis edellyttää tahallisuutta mutta velkavastuu vain sitä, että vaarantuminen on teon seuraus. Tulkintaa tukee myös säännöksen sanamuoto »siten vaarantaa» velkojain oikeutta.

Perunkirjoituksen jälkeen ilmaantuvista uusista varoista ja veloista on PK 20:10 mukaan kuukauden kuluessa laadittava »täydennys- tai oikaisukirja». Saman luvun 4 §:n 2 momentti huomioon ottaen tämän on ymmärrettävä koskevan myös eloon jääneen puolison varallisuutta. Kun laissa mainitaan nimenomaan täydennys- tai oikaisukirja, viittaa se siihen, että on tarkoitettu sisältönsä suhteen kahta erilaista asiakirjaa, sellaista, jolla lisätään puuttuva tieto, ja sellaista, jolla oikaistaan aikaisemmin kirjattu tieto. Joka tapauksessa säännöksen asiallinen sisältö on, että jo laaditun perukirjan mainituista syistä virheelliseksi todettu sisältö saatetaan oikeaksi. Yhdentekevää lienee nimitetääkö toimenpidettä täydentämiseksi vai oikaisemiseksi. Jos perukirjaa ei vielä ole ehditty toimittaa perintöverolautakunnalle tai esittää muullekaan viranomaiselle, esim. tuomioistuimelle pesänselvittäjän määräämistä haettaessa, voitaneen oikaisu- tai täydennysmerkintä tehdä myös jo laadittuun perukirjaan mitään erillistä asiakirjaa laatimatta.

Perunkirjoituksen jälkeen saattaa myös ilmetä, että jokin esine, joka on merkitty pesän varoiksi, ei kuulukaan pesään. Sekin on mahdollista, että on kirjattu velka, jota ei kuolinhetkellä enää ollut. Onko nyt sitten tällaisessakin tapauksessa laadittava täydennys- tai oikaisukirja? Lainvalmistelua koskevasta aineistosta en ole löytänyt vastausta.

Ruotsin ÄB 20:10 mukaan perukirjassa todetun virheellisyyden korjaamiseksi on laadittava asiakirja paitsi uusien varojen tai velkojen ilmaannuttua myös silloin, kun perukirjassa ilmenee muu virhe. Meidän laissamme sitä vastoin ei tuollaisesta muusta virheestä mainita. Sen johdosta *Rautiala* onkin todennut, ettei millaisia virheitä tahansa ole syytä määrätä todettaviksi samassa järjestyksessä kuin perukirjaan sisältyvät tiedot todetaan.⁶ Yleistoteamuksena tämä epäilemättä pitää paikkansa. Toisaalta kysymystä aineellisesti tarkastellen tuntuu siltä, ettei se koko laajuudessaan ole ratkaistavissa lain sanamuodon perus-

⁶ *Rautiala*, m.t. s. 181.

teella. Joutuu nimittäin kysymään, mitä eroa on sillä, että pesässä ilmenee uusia varoja, verrattuna siihen, että kirjattu velka osoittautuu maksetuksi tai vanhentuneeksi taikka sitä ei muusta syystä ole. Onhan kummallakin seikalla pesän nettovarallisuutta ja samalla myös verotuskohdetta lisäävä vaikutus. Sen vuoksi on vaikeata ymmärtää, ettei PK 20:10 koskisi myös tällaista sekä velkojien asemaan että julkiseen intressiinkin vaikuttavaa seikkaa. Sitä vastoin toiselle kuuluvien varojen sisältyminen perukirjaan ei verottajan kannalta liene yhtä kiinnostava virhe mutta pesänosakkaiden kannalta sillä on verotuksenkin suhteen merkitystä. Ennen kaikkea velkojille sillä saattaa olla merkitystä, kun pesä osoittautuukin aikaisemmin kirjattua köyhemmäksi. Näin ollen näyttää perustellulta katsoa, että täydennys- ja oikaisukirja olisi laadittava aina, kun ilmaantuu seikka, joka vaikuttaa pesän nettovarojen määrään.⁷ Muunlaisen virheen oikaisemiseen lain ei voitane katsoa velvoittavan.

PK 20:10 mukaan täydennys- ja oikaisukirjasta on soveltuvin kohdin voimassa, mitä »edellä» eli samassa luvussa ennen mainittua pykälää on perukirjasta säädetty. Täten määräytyy m.m. laadittavan asiakirjan muoto ja sisältö sekä se, kenen velvollisuutena on huolehtia sen laatimisesta. Sitä vastoin pykälän sanamuodon perusteella näyttäisi, ettei m.m. saman luvun 11 §:n rangaistusta ja PK 21:14 velkavastuuta koskevat säännökset olisi sovellettavissa osakkaan menettelyyn, joka koskee täydennys- ja oikaisutoimitusta. Voidaan kysyä, onko todella näin tarkoitettu.

Vuoden 1734 lain perintökaaren 9:1.4 (L 13. 6. 1929) mukaan oli perunkirjoituksen jälkeen ilmaantuvista uusista varoista tehtävä eri perunkirjoitus. Sen mukaan myös täydentävä toimitus oli oikeudelliselta luonteeltaan perunkirjoitus ja sitä koskivat samat säännökset kuin varsinaista perunkirjoitusta. Toimenpiteiden laiminlyöntiä ja vilpillistä menettelyä koskevia säännöksiä oli sovellettava siitä riippumatta oliko kyse alkuperäisestä vai täydentävästä perunkirjoituksesta. Sama koski perinnönluovutusasetuksen 23 §:ssä säädettyä velkavastuuta.

Vuoden 1935 ehdotuksen perusteluissa sanotaan, että asiakirja, joka käsittää lisäyksen tai oikaisun perukirjaan, ei ole varsinainen perukirja ja että sen vuoksi sellaisen laatimatta jättämisestä ei aiheudu henkilökohtaista velkavastuuta.⁸ Kuitenkin ehdotuksen 128 §:n kohdalta ilmenee, että täydennys- ja oikaisukirja on tarkoitettu laadittavaksi samantyyppisessä toimituksessa kuin perukirja. Näin asia ja siis myös PK 20:10

⁷ *Rautiala*, m.t. s. 125 katsoo, että aikaisemmin ilmoitetun velan määrän ja varojen arvon osoittautuessa virheelliseksi on toimitettava »lisäperunkirjoitus».

⁸ Vuoden 1935 ehdotus § 144.

jälkimmäisen lauseen sanonta »mitä edellä on perukirjasta säädetty» on tietääkseni myös käytännössä ymmärretty. Yleensä ei puhutakaan täydennys- tai oikaisukirjasta ja sellaisen laatimisesta vaan lisäperunkirjoituksesta. Kummankin toimituksen tarkoituksena on pesän tilan toteaminen ja kirjaaminen. Sen vuoksi herääkin kysymys, onko laki todella ymmärrettävä niin, ettei lisäperunkirjoitusta koskisi samat velvollisuudet kuin varsinaista perunkirjoitusta.

Siitä ei liene epäilyksiä, etteikö PK 20:6.2 mukainen rehellisyysvelvollisuus valavelvoitteineen koske myös lisäperunkirjoitusta. Jos osakas siitä huolimatta toimituksessa tai valalla vahvistaessaan täydennys- tai oikaisukirjan antaa vääräksi tietämänsä ilmoituksen tai tahallaan jättää ilmoittamatta jonkin tietämänsä seikan ja siten vaarantaa velkojen oikeutta, on vaikeata löytää perusteita sellaiselle näkemykselle, ettei PK 21:14 jälkimmäinen lause koskisi häntä. Saattaahan m.m. uusien varojen ilmaantumisella olla velkojen kannalta oleellinen merkitys. Näin erityisesti ylivelkaisessa pesässä, jonka osakkaat aikaisemmin ovat välttäneet henkilökohtaisen vastuun luovuttamalla kuolinpesän konkurssiin tai pesänselvittäjän hallintoon. Mainitun jälkimmäisen lauseen säännöksen soveltamiselle ei liene estettä myöskään silloin, kun lisäperunkirjoitus toimitetaan uuden velan ilmaantumisen johdosta. Sitä vastoin pykälän ensimmäisen lauseen säännöksen soveltamiseen ei liene edes tarvetta ainakaan velkojen edun vuoksi huomioon ottaen saman luvun pesän luovuttamista koskevat velkavastuusäännökset.⁹

⁹ *Walén*, m.t. s. 152 on kommentoidessaan Ruotsin aikaisemmin voimassa olleita vastaavia säännöksiä katsonut, ettei lisäperunkirjoituksen toimittamisen laiminlyönti johda velkavastuuseen kuten johtaa se, ettei ensimmäistä perunkirjoitusta ole toimitettu ajoissa.